

AMERIKAI PROTESTÁNS LITURGIA.

A K. M. szerkesztőjének szíves figyelméből, vagy inkább figyelmeztetéséből módomban van egy pár nem éppen időszerűtlen gondolatra terelni a figyelmet. A *Christliche Welt* jelen évfolyama *Amerikanische Reiseindrücke* cím alatt egy amerikai tanulmány-úton levő német embernek, Heinrich Fricknek érdekes megfigyeléseit hozza folytatólagosan, ez alkalommal a liturgiára vonatkozókat. Erdélyi magyarnak, ki az utóbbi években a régi német-magyar kultúrközösségből akarva nem akarva kiszakadt s inkább egyébfelé orientálódik, valóságos lelki csemege eleven németet hallani az ő naivságig lelkes, pedánságig alapos s egyetemes áttekintésű, lelkiismeretes becsületes-ségükkel, de meg jól is esik az embernek, ha egészen érdektelen szemek megfigyelésén keresztül és meglepetésszerűleg igazolva látja a maga aggodalmait és buzgólkodásait. De beszéljen a német!

Azon kezdi, hogy valóságos fölfedezés volt számára az amerikai liturgia. Azt hitte, hogy csak az „üdv“ hadseregének harsonázását s holmi egyesületi énekeket, európai fülnek profán és szentimentális zöngeményeket fog hallani s meglepődve tapasztalta, hogy az amerikaiaknak sok értékes, szép, régi egyházi énekük is van, de van kivált, amit igazán irigyelhet tőlük az óvilág, feltűnően sok szép művészi kivitelű és hangulatu *modern* énekük. A sok gyűjtemény közül előszámlálja a következőket: *Hymnal for American Youth*. Nev-York 1923. *American Hymnal*. — *The Hymnal of Praise*. — *The Student Volunteer Hymnal*. — *Cantate Domino*, stb. Az első ének csaknem mindenikben ez: *Rejoice, ye pure in heart* (Örvendjete, ti tisztaszívűek). Harsogó újjongás ez, mely találóan kifejezi az amerikai kereszténység diadalmasan előretörő optimizmusát. A 19. századból való. Modernek aztán elsősorban azok az énekek, melyek Isten országát a maga különféle *szociális* vonatkozásaiban és kihatásaiban rajzolják. Ilyen pl. *Russel Bowienek* 1909-ben készült éneke: *O Holy City seen of John* (Oh, János látta szent város). Gyakran egybe kerülnek itt: Patriotism and democracy, misszió és világbéke. Kiemeli s mint látszik különösnek találja amerikaiaktól a hazafias dalokat, mint „*God save America*“ s lefordítja az első bevándorlók emlékezetét dicsőítő: *O God, beneath thy guiding hand* címűt:

<p>1. Uram, az óperencián
Apáinkat te hoztad át,
Fogadd a föllelt partokon
Forró szívünk hálás dalát.</p>	<p>3. Jogérzet volt legfőbb javuk,
Szabadság, hűség, szeretet,
Lábuk nyomán, sirjuk felett
Őrt áll s beszél a kegyelet.</p>
<p>2. Meghallgattad imájukat,
Kiterjedt rájuk két kezed,
Te műved volt, hogy szállva száll
Róluk áldó emlékezet.</p>	<p>4. A szeretet nagy Istenét
Imádjuk, jertek emberek,
Míg partjainkon nap derül
És halmainkon kikelet.</p>

A 19. századból való ; valamint a következő *Faith of our fathers, living still* kezdetű is :

<p>1. Oh ősapáink szent hite,
Börtönhalál, kard, máglyatűz
Nem birt veled ; a szenvedés
Erős kapocs, mert egybefűz.
Oh ős örökség, szent hitünk,
Holtig hozzád hívek leszünk.</p>	<p>2. A szabadságnak szelleme
El benned őseink hite,
Igazságodnak fényénél
Ember embertársára lél.
Oh ős örökség, szent hitünk,
Holtig hozzád hívek leszünk.</p>
<p>3. Oh ős hitünk, te égi jel,
Forró szeretetet lehellj.
Meleg szó s bátor férfi tett
Hirdesse ezt a szent hitet.
Oh ős örökség, szent hitünk,
Holtig hozzád hívek leszünk.</p>	

A következőkből még kettőt fordít le, amelyek — úgy mond — bizonyos tekintetben homlokegyenest ellenkezők, de abban megegyeznek, hogy egészen beillenek az evangéliumi kinyilatkoztatás teljességébe. Az első 1800-ból való s a templomot éneкли meg, ami elég meglepő, ha az amerikai kereszténységről elterjedt előítéletre gondolunk. *I love thy kingdom, Lord :*

<p>1. Országod, jó Uram,
S lakhelyed szeretem,
Mint szörnyű éjszakáján
Fiad szerzett nekem.</p>	<p>4. Tul messzi téreken
A végtelenbe száll,
Hol éj s nap benned egyek,
Uram, reád talál.</p>
<p>2. A templomot, Uram,
Ugy érzem, szeretem,
Atyai jobb-kezednek
Oltalma rajt' pihen.</p>	<p>5. Jézus, dicső király,
Mégváltó fejedelem,
Az ellened tusázót
Törd meg győzelmesen.</p>
<p>3. Utána vágy emészt,
Epedve szól dalom,
Lelkem lobogó lángját
Imába foglalom.</p>	<p>6. Uram, szavad megáll :
Nagyobb lesz fönt a fény,
Mint emberész fölérné
Itt lent a földtekén.</p>

Míg ebben öntudatos keresztény egyháziasság szól hozzánk, vannak olyan énekek is, melyeket — úgy mond — az egyénies, rajongó kereszténység szabadröptű szelleme súgall. Ilyennék tartja a vak skót költőnek George Mathesonnak megragadóan szép himnuszát : *Gather us in :*

1. Oh egyesíts, örök szeretet-ár,
Vigy el, ahol a lélek hinni tud,
A templomok válaszfalát ne türd,
Verd szét, hogy nyíljék meg az igaz út.
Oh egyesíts, oh egyesíts!
2. Oh egyesíts, te kellesz, semmi más.
Kinyult karunkban egy az érverés,
Egy lélek súgja: testvérek vagyunk,
Vezesd hajónk az ősi ház felé!
Oh egyesíts, oh egyesíts!
3. Te vagy, te vagy a hindu áhitat,
A perzsa tűz, amely mindent megég,
Az örök béke Buddha ajakán,
Az álom, melybe China öltözik,
Oh egyesíts, oh egyesíts!
3. Ez azt vitatja, Isten hány személy,
Amannak kép kell, kézzel fogható,
Lélek, lélek, kiált a harmadik...
Tebenned egy a szép, a nagy s a jó.
Oh egyesíts, oh egyesíts!
5. A szívárványt a szem ha látja is,
Csak színein keresztül fogja föl.
Hiába egy, nekünk kétféle szín.
Az igazlító te vagy egyedül.
Oh egyesíts, oh egyesíts!

Kiválóan tartalmasabbnak, mélyebbnek, elevenebbnek tartja aztán írónk az amerikai liturgiában a kar szerepét a *responsoriumokat* s azt hiszi — most már személyes tapasztalat alapján is —, hogy ezeket Európában is meg kellene honosítani. Minden énekeskönyvben van egy függelék, a *responsive readings*, úgy nyomtatva, hogy első tekintetre látszik, mi szól a papnak, mi a gyülekezetnek. De apró külsőségekben is sokkal változatosabb és tartalmasabb ott az istentisztelet. A papság s a díszes talárba öltözött chórús ünnepélyes bevonulásával kezdődik. S énekelnek és énekelnek s aztán — újra énekelnek. Gyakran és szívesen. Lélekből. S a beszéd? Az amerikai mind született szónok. Kifogásolnivalót — úgymond — persze lehetne találni bennük, de egy tekintetben irigyelnivalók: lebilincselők és rövidek. Az unalmas prédikáció ott ismeretlen. Egy beszéd sem tart ott tovább 5—10 percnél.

Tanulság? A németet ne féltsük, az levonja. Hogy nálunk is elkelve egy kis megszívlelés, azt meg se merem kockáztatni. Inkább egyéb tanulságot vonok le, amire mi, unitáriusok, egy kicsit büszkék is lehetünk. Ha Amerikában a nem unitárius protestánsok is föl merik venni Énekeskönyveikbe a skót Matheson fenti énekét, a vak költő igazlító profecíáját, akkor azok ott túl a tengeren a szeretet krisztusi evangéliumában már találkoztak (legalább az Énekeskönyvben), az unitarizmus ott elvégezte a maga tisztító munkáját, meghódította a lelkeket, a különféle krédók ott már nem sok vizet zavarnak. Nálunk? Nálunk a hittételekben még sok a merevség és kizárólagosság. Komoly válaszfalak. Unitárius és unitárius közt is. Unitárius Énekeskönyvben pl. úgy hiszem, nem mindenki látná szívesen a Matheson fenti szép versét.*

Pálffi Márton.

* Szeretnők hinni, hogy: igen. Szerk.

A HALÁL ARATÁSA.

A halál ismét vastag rendet vágott sorainkban. Olyanok estek kaszája alá, akiket egyházunk legjobbjai közé számítottunk s akiket megszoktunk mindenütt ott látni, ahol a közügyet szolgálni s az unitárius vallás mellett szóval és cselekedettel bizonyosságot tenni kellett.

1. *Zsakó István*. (1842—1926) Torockó szülötte. Onnan hozta magával azt a mély vallásos érzést és puritán becsületességet, amely egész élete pályáján jellemezte. Alaptulajdonosságai, az iskolákban szerzett tudásával meggazdagodva, előkelő állást biztosítottak számára. Az igazság istenasszonyának a szolgálatára vitte lelki vágya. Ott szorgalma és munkássága által elérte azt a legmagasabb fokot, ahova egy önérzetes bírónak a vágyai elérnek: mint kuriai bíró ment nyugalomba.

Egyházának is kiváló tagja volt, aki nemcsak állásának külső díszével, de kristályos jellemével is fényt derített reá. Vezető szerepre nem vágyakozott, de mint egyházi tanácsos és mint az E. K. Tanács tagja is tevékeny részt vett a közügyek intézésében.

Családi élete példányszerű volt, amelyben a nemes egyszerűség mellett a szeretet és vallás angyalai csókolgatták egyik a mászt. Hűséges élettársával négy fiú és három leánygyermeket neveltek fel és adtak az erdélyi magyar társadalomnak, akik híven ápolják a családi hagyományokat. Temetése 1926 november 7-én volt Kolozsvárt. Megható volt temetésén az a szép jelenet, amikor az évekkel ezelőtt Marosujváron elhalt élettársa porait hálás gyermekei hazaszállítva, közös sírba helyezték, hogy akiket a háborus viharok elválasztottak volt egymástól, a halálban ismét egyekké legyenek.

2. *Musnai Ürmössy Jenő*. (1863—1926) Kolozsvárt született jónevű ügyvédi családból, amelyhez Simén Domokos kiváló írónkat is hálás kötelekék fűzték. Benczúr Gyula, az egyik leg-